

Sidronius Hosschius

Szent Péter siralmai(Fordította Baróti Szabó Dávid)¹

Baróti Szabó Dávid ex-jezsuita szerzetes (Barót, 1739. április 10. – Virt, 1819. november 22.) költeményeinek kiadási munkálataikor akadtunk rá a költőnek egy köteg autográf kéziratára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában. Ezen írások jelentős része eddig kiadatlan. Így Sidronius Hosschius (Sidronius de Hossche, Merckem, 1596 – Tongres, 1653) *A szenvedő Krisztusról és Szent Péter siralmairól* készült fordítása is.

Szent Péter siralmi

Szent Péter esendősege, „keserves sírása” sokszor bukkan föl különböző műfajú irodalmi alkotásokban. A Jézussal vándorló, megmosolyogni való tetteket véghezvivő Péter személye ugyanúgy emberhez közel álló a legendamesékben,² mint irodalmi példázatok áthallásaiban, prédikációk exemplumaiban, iskoladramákban és misztériumjátékokban. A magyarországi misztériumdrámák Péter-siralmait és ezek szövegforrásait a szakirodalom jelentős mértékben feldolgozta, közreadta. Medgyesy S. Norbert így ír a Péter-siralom ferences misztériumdrámákban betöltött szerepéről: „A csíksomlyói színpadon a keresztény hagyománynak megfelelően Szent Péter apostol a bűnbánattartás pozitív, Júdás pedig negatív példája. Siralmaik nem tartoznak sem a liturgikus, sem az egyházi énekek közé, ám a korabeli iskolai színjátékokkal, valamint az énekeskönyvekkel szoros rokonságot tartottak [kiemelés tőlem]. Péter tagadását a kétségbeesésből és a bűnbánatból fakadó siralom követi. Péter – Júdással ellentétben – nem esett a desperatio vétkébe, azaz bízott Isten irgalmában. Valódi megtérése és az ezt igazoló siralomsszövegek jó példát mutattak a színjátszó diákoknak és a nézőseregnek egyaránt.”³

Hosschius *Szent Péter siralmi*, ha témájában közel is áll a hagyomány által megőrzött írott vagy szóbeli alkotásokhoz, igényes megformáltságában, verselésében, költői eszköztárában, lélektani megközelítésében, teológiai tanításában és nem utolsósorban terjedelmében, a magasabb rendű irodalomhoz tartozik. Hosschius Pétere nem egy alkalommal sírja el fájdalmát, hanem tízszer:

¹ Kézirata: MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms 1394/3.

² Sebestyén Gyula, Sebestyén Ádám, Kallós Zoltán, és folytathatnánk a sort azokból a mesegyűjteményekből, amelyek legendameséket tartalmaznak.

³ Medgyesy S. Norbert, *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere*, Piliscsaba–Bp., Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK–Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2009, 130–131.

különböző helyszínen, különböző lelki gyötrelmeket felidézve. Planctus-sorozatnak nevezhetjük az elégiafüzért, s a sorsával azonosságot érző hívó maga is időt kaphatott (a nagy terjedelmű mű tíz elégiájának elolvasása/elhangzása alatt) a megtérésre. A népi hagyományban jóval kisebb lélegzetvételűek Péter megszólalásai! (Medgyesy S. idézett tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy a Péter-siralom önálló énekként, öt versszaknyi terjedelemben, egyedül a Bocskor János-énekeskönyvben /1716–1739/ olvasható. Természetesen jelenetbe illesztve hosszabb terjedelműek is maradtak fent Csíksomlyón, ezeket a tanulmánykötet írója közölte.) Kérdés, hogy Hosschius siralmi beépültek-e előadott passiótörténetbe, avagy önálló irodalmi műként keltek életre – olvasással vagy felolvasással? Amennyiben felolvashatták, terjedelmét tekintve valószínűnek tartjuk, hogy csak igényesebb hallgatóság figyelmét tudta hosszú időn át lekötni. De azt sem tartjuk lehetetlennek, hogy egy-egy elégiáját iskolai passió-előadásba beépítették.

Hosschius megszerkesztett (belső és külső, fiktív és valódi) monológokra építette föl Péter lírai planctusát, amely végül is ebben a formában a párbeszéd érzetét kelthette. Ezen elégiák közül ugyanis a tizedik rész nem Péter hangja. A planctusok sorát megszakítja a Pétert önmérsékletre intő elbeszélő/pap, aki nem minden tanító szándék nélkül, az isteni irgalmasságot, haragnélküliséget, Istenre hagyatkozás bizalmát szegezi szembe a kétségbeeső magatartással. Bibliai példákkal érvel, amelyeket az evangéliumokból, például Péter életéből idéz fel. A hajó-allegóriát tudatosan viszi és bontja ki elégiáról elégiára a szerző, az egységes egész szerepét ezzel is erősítve, s tanítását így zárja: „Mintha nem ismernéd jól szívességit az Úrnak. // Hidgy igazat: te hajód nem félhet az öszve-töréstől; // Az, már épségbenn a' kívántt partot el-érte.”⁴

A záró, 12. részben ismét egyes szám első személyű megszólalásával Péteré a szó, aki újra okát adja lelkiismeret-furdalásának, mikor válaszol az előző elégiában feltett kérdésekre, s bár tettére egész életében emlékezni akar, bízik Isten jóságában.

A lélektani többlet, amely mögött valószínű ott rejtőzködik a szerző érzelmeit átélő tapasztalata is, drámai erejével hömpölyög a végkifejletig – akár egy shakespeare-i Lear király-monológ. Nem tartjuk elképzelhetetlennek a megfelelő zenei és vizuális háttér megteremtésével színpadi előadását sem.

Az alábbiakban e kézirat fordításból teszünk közzé két részletet.

Hubert Ildikó

⁴ Szent Péter siralmi, X, 91–93.

I. Tzikkely.

Vétkén felette kesereg⁵

Oh, ha hitelt valahogy' még nyerhet az, a' ki hitétől
 El-pártolt; jaj, bánom! ez egy szó fogjja-fel ügyem'.
 A' többit te fogod könyvem végezni, ha szólni
 Tudsz valamit, 's nem akarsz ál színnel el-állni hitedtől.
 Menny hát; mosd-el az én vétkem'; menny folyva szünetlen. 5
 Nagy segedelmül folysz nékem: melly egyre szorongat,
 Terhemnek részét meg-könnyebbíti folyásod.
 Menny; de szünet nélkül: hogy sírjak, igen nagy okom van;
 Éjjeleket, 's napokat kíván. Menny, ám de kevés, ha
 Mentedben úgy meg-nőszsz-is, valamint dagad a' sok 10
 Bé-rohanó folyadékoktól a' tsörgeteg' öble.
 Mértéket, vagy üdőt néked nem tészek: elődbe
 Módot vetni nem hágy engem' bóldogtalan ügyem.
 A' bal esettől-tett kárral nem gondolok én, ki
 Semmit sem kívánni, 's Világ' szép színre ki-hímmzett, 15
 Ám de nem állandó kintsit meg-vetni, tanúltam.
 E' zokogást nékem nem okozza barátom' halála,
 Vagy pedig híremnek tartandó szennye; kitsin jó'
 El-vesztése miatt, illetlen sírni; de vétkem'
 Illik siratnon, valamedig fenn-leszen éltém. 20
 'S bár könnyen meg-tér a'síralom által ezen kár,
 Még sints e' kárnál méltóbb síratnom akár mit.
 A' mit többször-is ígérek vala, végbe miképpen
 Vittem hamiss-lelkű, mikoron meg-gondolom, oh el,
 El-fog az írtózás; retteg meg-mondani nyelvem! 25
 Valld-meg azért bús könnyem az én fertelmemet; itten
 Nem kívántatik a' nyelvnek fájdalma: midőn bé-
 Fogna szeméremtől szájam záratni; tanúja
 'S orvoslása te léssz vétkemnek. Nem sokat-érő,
 És zokogásomnak meg-fejtésére sovány köny! 30
 Ah, véres vízzel kellett vala folyni szememnek;
 Mint ezen éjjel folyt arról, kinek' annyi keservet
 Én okozék leg-főképpen. El-válok eszemtől,
 'S haldoklom, valahányszor az ő köny-tseppeket ontó
 Képe, 's az Attyához tett esdeklései, 's módgya, 35
 Elmémbe meg-fordúlnak; föld-színe borúlt volt;
 Szent haja szélyyel osztolt; hoszszann, és sírva könnyörgött.
 Ó, ki miattam imígyen sírt; s a' véres hegy, és föld,
 Melly a' fájdalmak' jeleit még mostanig-is fen-
 Tarttya; bizonyságim legyenek: vér húlla szeméből; 40
 Artzúlattýából vér folyt; vért izzada minden
 Testében. Mint kívánnék illy könyveket adni!

⁵ Ms 1394/3, 51-53.

Tsordúlly, oh tsordúlly szemeimből vízzel ögyült vér!
 Mások, bűneiket vízzel mossák-le magokról: 45
 Vért, vért kér az enyim – Mások roszz tetteit ő nem
 Könyvel, hanem vérrel sírattya: 's elég leszen a' víz,
 Hogy sírathassam magamét? Vér foly-ki szememből;
 Vért kíván az enyim; bátor nem elég az-is. A' szem
 Hányad' részt foglal testemből? – Oh, ha tehetném,
 Hogy rajtam vért izzadgyon minden tag ezen-túl! 50
 Vagynak ezek mí-bennünk-is; nálunk-is ezekben
 Forr a' vér. – Tsordúlly szemeimből vízzel ögyült vér!
 Hogy ladikom', vizes hálótskám', 's kunyhómat el-hagytam,
 Benne mi hasznom van már most? hogy' nyithatok én meg 55
 Másnak eget, ki le-győzöttvén a' félelem által,
 Azt undok tagadásommal bé-zártam előttem?
 Mindent el-vesztettem, az ég, a' lélek, az Isten
 Már oda van! nints ostorozás, a' mellyre fejem nem
 Érdemes. Ah! de kevés, hogy ütést érdemlek; az, a' mi 60
 Ostoroz, és gyötör, hogy meg-sérült vétkeim által
 A' leg főbb szeretet: nints sírásomra nagyobb ok.
 Tsordúlly, oh tsordúlly szemeimből vérrel-ögyült víz!
 Éltemet önn Uramért tartoztam vólna le-tenni,
 'S meg-tagadám: az halál-közepett sem kelle hitemmel 65
 Játszani; 's játszódtam. Bár, nyelv, te veszélyen' hozandó
 Leg gonoszabb részem, mikor a' szót ejteni kezdéd,
 Tős-tőből mindgyárt ki-szakadtál vólna! tagadni
 Istenem' hogy mertem, ki meg-hajtván térdit az éjjel,
 Bűnös lábaimat kezivel mosogatta, 's törölte. 70
 A' ki saját testét, és vérét adta nekünk: 's azt
 Adván, így szóllott: eszetekben tartsatok engem';
 Illy emlékezetet szerzett én-rólam ezen nagy
 'S szent adomány! Tsordúlly szemeimből vérrel ögyült víz!
 Így sírnék bizonyára, ha kő, vas, vagy mi kemény értz 75
 Nem vett vólna lakást kebelemben. Minthogy azonban
 A' kívánáshoz mást semmit nem lehet adnom,
 Tsordúllyon leg alább, szemeimből, 's folyjon örök víz!
 Mint foly örök kútak' fejből. Leszsz olyan üdő még,
 Mellyben vér omland, ha hitet meg nem török újra. 80

Sz. Péterhez, hogy könyvezését mérsékellye⁶

Péter, vétked után szemeid' mért folytatod annyit? '
 A' könytöl soha már meg nem szikkadhat az artzád?
 Ten magad-is tudhat'd, ítéleted által-is, a' te'
 Ügyed jó karban vagyon. Ah, könyörületes, hogy ha

⁶ Ms 1394/3, 65v-67v.

- 'S már a' fel-keltt nap' sűgári vizekre le-száltak.
 Akkor, hajótoknak jobb részén vessetek hálót,
 Mond vala. Meg-vetitek; 's véletlen terhe le-húzá.
 A' mikoronn az olaj-fáknak nagy hegyére fel-állván, 55
 Kedvelt híveihez végképpen szólla: leg első
 Vóltál ő köztök magad-is. Melly sokszor ölelt-meg;
 Hány jellel bizonyíttá, hogy kedves vagy előtte?
 Árrát mások előtt ('s ennél mit-is adna nagyobb)
 A' korban maga vérenek rád bízta. Ha némelly 60
 Jelt lehet a' tsuda-tételekenn építeni, hogy már
 Meg van az engedelem: mostanság néked azokra
 Több tehetőséged vagyon, hogysen régi napokban:
 Akkor imádságid-'s kezeid' rá-tételek által
 Űzted-el a' nyavalyát; már most árnyékod-is űzi. 65
 A' tömlöztbe pedig mikoron meg-kötve vitettél,
 Melly gonddal vala rólad, az úr? Már a' ki-szabótt nap
 Itt vala, hogy véged' vetné. Szabadúlni, reménység
 Nem vólt: tömlöztödön függött a' sok lakat. Őrzők
 Hányattak melléd; lábadra 's kezedre pediglen 70
 Durva bilints adatott. Meg-mentésedre le-szált az
 Angyal; fénnel az hely' nagy homályját el-veri, 's kelly-fel,
 Úgy mond, öltözködj szaporánn, és menny-el: ijedned
 Nem kell, én leszek el-vezetőd; nagy szívvel utánnam.
 Lántzaim ellenzik, mondhattad vólna, 's az őrzők, 75
 Kik vígyáznak az ajtómon: szemléled azonbann,
 Hogy kezeidről a' lántzok repedezve le-hullnak.
 'S a' lakatoltt ajtók fel vannak nyitva. Vezéred'
 Az' nyomban követed; 's hogy mennél, senki nem érzé,
 A' rád vígyázók mind mély álomba merűlvén. 80
 El-mentél szabadon; és meg-vallottad, hogy ámbár
 Mindeneket nyilván látnál, nem akarsz vala hinni
 Ten szemeidnek. Az úr önként óldotta-fel a' te
 Karjaid' a' vasból, 's arról kételkedel, hogy le-
 Vannak-e lelkedről a' lántzok véve? Mi szükség 85
 Mindent itten elő-számlálnom? hogy újra kegyelmet
 Nyertél, annyi jelek mire kellenek? egygy-is elég leszsz
 Meg-bizonyítani. Szűny-meg (az úr nints semmi haraggal)
 Szűny-meg már bús könyveidet tsorgatni szemedből.
 Tán te reménységed kisebbnek látszhatik innend, 90
 Mintha nem ismernéd jól szívességit az Úrnak.
 Hidgy igazat: te hajód nem félhet az öszve töréstől;
 Az, már épségbenn a' kívántt partot el-érte.

Az *Értekezők* – *etűdők* sorozatunk következő tagjaként nyújtjuk majd át a szakmának s az olvasóknak a Baróti Szabó Dávid fordította elégiákat – Hubert Ildikó kutatói munkájának újabb eredményét.